

Frisse ideeën voor de Vechtstreek

Uitwerkingen van de beste inzendingen
van de Eo Wijers-prijsvraagronde 2008
over de Vechtstreek

Wijers

Frisse ideeën voor de Vechtstreek

Uitwerkingen van de beste inzendingen van de Eo Wijers-prijsvraagronde 2008 over de Vechtstreek

Eo Wijers-stichting
Provincie Utrecht
September 2009

Inhoud

Voorwoord – De Gouden Eeuw actueel houden 3

Over deze rapportage – Leeswijzer 4

Interview met Peter Rombouts – ‘We kregen beter inzicht in het gebied’ 5

1 Landschapsgoed Herenvecht *van Deltavormgroep c.s.* 8

2 Vechtcode *van HaverDroeze* 16

Analyse – Van ontwerpen naar uitvoering bij de Eo Wijers-prijsvragen door Rien van den Berg 26

Interview met Yttje Feddes – ‘Onderschat de inspirerende werking van een prijsvraag niet’ 31

Medewerkers en jury’s 32

Colofon 33

● Bij Breukelen

De Gouden Eeuw actueel houden

Het aantal mensen en organisaties dat zich bezighoudt met het beschermen en ontwikkelen van de Vechtstreek, is bijna niet bij te houden. De laatste jaren was de provincie Utrecht één van die zeer betrokken partijen en in 2007 voegde zich de Eo Wijers-stichting daarbij. Zij koos de Vechtstreek uit als één van de twee onderwerpen voor haar achtste prijsvraagronde.

De provincie verwelkomde dat initiatief omdat zij zocht naar samenhangende visies om het hele gebied, dat zo enorm onder druk staat, te beschermen en te versterken.

De prijsvraagronde bracht twee bureaus in beeld met een waardevolle inbreng. In een creatief en interactief proces, dat in deze rapportage uitvoerig wordt beschreven, zijn de ideeën uitgewerkt. Tijdens de ateliers zijn heel wat nieuwe woorden gelanceerd zoals 'zwemgoed', 'landschapsgoed' en 'gebieds-DNA'. Ateliermeester Yttje Feddes, de rijksadviseur van het landschap, wees erop dat bij deze gelegenheid voor het eerst ruimtelijk werd ontworpen aan het concept Groene Ruggengraat.

De twee benaderingen, *Landschapsgoed Herenvecht* en *Vechtcode*, bleken elkaar aan te vullen. Beide zijn gericht op het definiëren van bestaande en mogelijk nieuwe gebiedskwaliteiten. De één – *Vechtcode* – vanuit een instrumenteel/analytische benadering van de gehele Vechtstreek, de ander – *Landschapsgoed Herenvecht* – vanuit beeldend/synthetiserende aanpak van een deelgebied. Aan de gebiedscommissie de schone taak om linker- en rechterhersenhelft bij de vervolgstappen van idee naar werkelijkheid verbonden te houden.

De resultaten zijn ontstaan met veel inbreng vanuit de omgeving. Betrokken bestuurders en belangenverenigingen gaven de marges aan, het gebied heeft kunnen meesturen. Er liggen nu realistische benaderingen die op draagvlak kunnen rekenen.

De gebiedscommissie Utrechtse Vecht en Venen heeft de ideeën met enthousiasme in ontvangst genomen. Zij gaat ermee aan de slag. De doelstellingen van stichting en provincie zijn dus gehaald: er is op bovenlokaal niveau een stevige impuls gegeven aan het ruimtelijk ontwerp van de Vechtstreek. En daar zijn we trots op.

Wij feliciteren de leden van beide ontwerpteams met hun creativiteit. Wij danken de leden van het Bureau van de Eo Wijers-stichting die achter de schermen veel stimulerend en samenbindend werk hebben gedaan; daarnaast onze dank aan ateliermeester Yttje Feddes en bovenal Aart Kees Evers van de provincie Utrecht.

Dirk Sijmons, de voorzitter van de vakjury van de achtste Eo Wijers-prijsvraag daagde op 23 januari 2009 in het Nederlands Architectuurinstituut de Vechtstreek uit: 'Doe iets met de Gouden Eeuw, jullie *unique selling point* en betrek daar de (al dan niet kapitaalkrachtige) burgers en buitenlui bij.' Wij zijn benieuwd wanneer de gebiedscommissie ons weer bijeenroept voor een volgende feestelijke bijeenkomst, op weg naar een gouden toekomst voor dit Buiten van de Randstad.

Utrecht / Den Haag, september 2009

Bart Krol,
Gedeputeerde
van Utrecht

Hans Leeftang,
Voorzitter van de
Eo Wijers-stichting

Leeswijzer

4

Op 23 januari 2009 vond in het Nederlands Architectuur-instituut de prijsuitreiking plaats van de achtste Eo Wijers-prijsvraag die ging over Deltapoort en Vechtstreek. Wat betreft de Vechtstreek kwamen de vakjury en de streekjury tot de conclusie dat twee inzenders in het kader van de prijsvraag een uitwerking verdienden.

Besloten werd¹⁾ de prijzen in te zetten om, in de vorm van ateliers, met de inzenders van *Landschapsgoed Herenvecht* en *Vechtcode* de interessante elementen uit hun inzendingen uit te werken. Onder leiding van de rijksadviseur voor het landschap, Yttje Feddes, zijn deze ateliers in het voorjaar gehouden. Het resultaat daarvan zijn twee kloeke, ideeën-rijke en rijk geïllustreerde documenten (zie de informatie hierover op de pagina's 8 en 16) die de ontwerpende bureaus inmiddels uitvoerig aan de gebiedscommissie hebben gepresenteerd. Deze documenten zijn beschikbaar via de bureaus.

In deze rapportage vindt de lezer eerst een interview met de voorzitter van de streekjury, Peter Rombouts, die terugkijkt op dit deel van de prijsvraag en de betekenis ervan voor het gebied. Daarna volgt een samenvatting van de beide ontwerpen: *Landschapsgoed Herenvecht* van Deltavormgroep c.s. (p. 8-15), en *Vechtcode* van Haver Droeze (p. 16-23). Ten slotte een uitvoerige beschrijving en analyse van het proces, aangevuld met een interview met de voorzitter van de ateliers, Yttje Feddes.

1) Voor het volledige verslag zie het rapport van de vakjury van de Eo Wijers-prijsvraagronde 2008 *Deltapoort en Vechtstreek – Vormgeven aan rust en dynamiek tussen de steden*, dat verkrijgbaar is bij de Eo Wijers-stichting.

‘We kregen beter inzicht in het gebied’

5

“Het is een aansprekende gedachte om met de Eo Wijers-prijsvraag de inbreng van ontwerpers te koppelen aan de ambitie in een regio. Ontwerpers kunnen met hun verbeelding de ambities die in een streek leven voorstelbaar maken en vertalen in plannen. Zo kunnen ze de regio verder helpen op de weg naar realisering van hun ambities. Het was een goede zet om de prijsvraag in te zetten voor de Vechtstreek.

De bijeenkomsten van de streekjury waren heel levendig en we hebben duidelijk gemerkt hoe we in de discussies over de inzendingen met elkaar verder kwamen. We kregen een beter inzicht in het gebied. Je gaat meer samenhangen zien, knelpunten scherper benoemen en de keuzemogelijkheden die je hebt, worden duidelijker. Natuurlijk waren we teleurgesteld over het beperkte aantal inzendingen, maar de discussies over en naar aanleiding van de plannen waren er niet minder om.

Rangorde

Wel hadden we als streekjury een andere rangorde in ons oordeel dan de vakjury. Zo scoorde Dutch Paradise bij ons het hoogst. De vakjury heeft deze inzending echter als een ballon doorgeprikt en stelde dat “de streekjury wordt verleid door het ‘Vechtgevoel’ dat van deze inzending uitstraalt” en dat “de inzending blijft steken in een fraaie collage van beelden in de achteruitkijkspiegel”. Maar de vakjury stelde ook “dat een plan als Dutch Paradise belangrijk kan zijn om de verschillende partijen te binden aan een gemeenschappelijk toekomstperspectief”. De discussie over Dutch Paradise en de mogelijkheden en beperkingen van dat plan hebben we niet tot de bodem doorgevoerd. Daarmee bleef het ideaalbeeld dat deze inzending vertolkte en dat bij de streekjury leefde, in feite hangen en daarmee ook een potentieel gemeenschappelijk perspectief. Maar dat is nu ook het resultaat van een blik in de ‘achteruitkijkspiegel’.

Als je de vraag stelt: zitten we met de opzet van de tweede fase van de prijsvraag op de goede weg, dan heb ik wel een paar kanttekeningen. Mijn eerste punt is, dat het uitermate belangrijk is om de prijsvraag goed te verbinden met de processen die al in een gebied spelen. Je wilt de prijsvraag immers niet laten zweven. Zo waren er in de periode vóór de prijsvraag in de Vechtstreek twee conferenties over de

Vechtvisie in wording. Daar hebben veel personen en partijen uit het gebied aan meegedaan. Daar is veel positieve energie losgemaakt. Bij het rapport zat een film over het gebied en over de conferenties. Is dat wel voldoende benut? Als ik het team van Deltavormgroep bij de eerste presentatie van hun ontwerp hoorde, dan vroeg ik mij af: weten deze mensen wel voldoende wat er in het gebied speelt, hebben zij voldoende verbinding met het gebied?

Sleutelfiguren

Mijn tweede punt is, dat bij de ateliers aanvankelijk het idee bestond om de samenstelling van de deelnemers zo beperkt mogelijk te houden. Yttje Feddes was misschien beducht voor oeverloze discussies. Maar we zijn dat gelukkig in de loop van de ateliers ruimer gaan zien en dat heeft goed gewerkt. Je hebt op zulke momenten juist sleutelfiguren uit het gebied nodig om de resultaten in het gebied te laten landen. Je moet bij de voorbereiding en tijdens de prijsvraag dus voortdurend alert zijn op de koppeling van de prijsvraag met de mensen en processen in het gebied.

Wat dat laatste punt betreft ben ik niet bang dat de resultaten van de ateliers niet worden opgepakt. De voorzitter van de Vechtplassencommissie, Luuk Mur, die bij de ateliers betrokken was, zit nu ook in de gebiedscommissie. Hij heeft een verhaal gemaakt over het landschap van de Vechtstreek en hoe daar mee om te gaan. Daarbij heeft hij zich heel herkenbaar laten inspireren door de Vechtcode van het bureau van Haver Droeze. Zo werken de resultaten van de prijsvraag door. Maar daar heb je dan wel zo'n betrokken sleutelfiguur als Luuk Mur voor nodig.

Terugkijkend op ons hele avontuur zeg ik: door de prijsvraag, met name door de tweede fase, zijn we aardig opgeschoten op de weg die van onze ambities in de Vechtstreek via ontwerp naar realisering leidt. Ik noemde al enkele puntjes waarop dit nog verbeterd kan worden bij volgende prijsvragen in andere regio's en ik zie al tekenen dat we met de inzichten die we hebben opgedaan verder kunnen komen. Dat zal nog meer het geval zijn als de gebiedscommissie zich echt als opdrachtgever gaat ontpoppen.”

Opgetekend door Rien van den Berg

● Theekoepel De Kik

● Kerkbrink in Breukelen

● Gemeentehuis Boom en Bosch, Breukelen

1

**Inzending:
Landschapsgoed Herenvecht,
mei 2009**

Het team is een samenwerking tussen:
Deltavormgroep landschapsarchitectuur
stedenbouw civiele techniek, Utrecht
www.deltavormgroep.nl

Broos de Bruijn architecten, Rotterdam
www.broosdebruijnarchitecten.nl

ASR Vastgoed Ontwikkeling, Utrecht
www.asrvastgoedontwikkeling.nl

BUITEN, Bureau voor Economie en
Omgeving, Utrecht
www.bureaubuiten.nl

T.T.B. Duurzame Architectuur, Rotterdam
www.duurzamearchitectuur.nl

Landschaps- goed als nieuw element in de Herenvecht

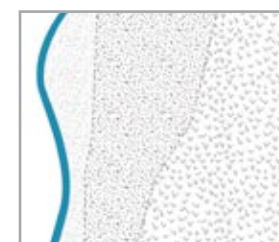
Het gebied rondom Breukelen, de Herenvecht, ziet er over tien jaar anders uit als de inzending van het team Landschapsgoed werkelijkheid wordt. De invloed van de snelweg, het spoor en het kanaal op het landschap zijn geminimaliseerd en 'snippers' in het landschap gevat in een gemeentete overstijgend plan. Aanjager van deze metamorfose is de ontwikkeling van de Groene Ruggengraat.

Plankaart Landschapsgoed Herenvecht

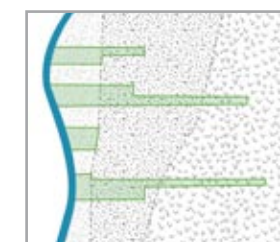

- moeras, moerasbos en ruigte
- moerasgebied
- bloemrijk grasland
- biologische boer
- reguliere boer
- huiskavel
- bestaand landgoed
- nieuw landgoed
- golfbaan Loenen
- boomgaard
- dijk en talud
- sloot
- open water
- lijnvormige legakker
- weg
- spoor
- bebouwing (dorp/wijk)
- individuele bebouwing

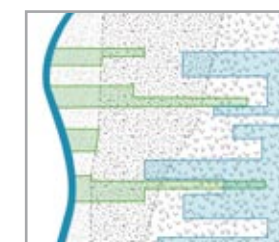
Landschapsontwikkeling Herenvecht

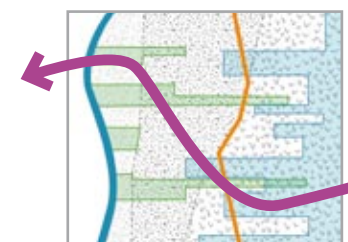
De Vecht als
veenstroom
met afzettingen

Ontwikkeling
landgoederen

Vervening

Ontwikkeling groene
ruggengraat niet als
aparte structuur

Het team Landschapsgoed²⁾ is geïnspireerd door 's-Graveland, de groene enclave bij Hilversum van landgoederen, bossen en landerijen die een samenhangend geheel vormt. Jelle Bennema van het team: 'Als je vanuit de stad in dat gebied gaat wandelen, ben je binnen vijf minuten in een heel andere wereld. Het is echt een geheel, dus niet zo versnipperd als de huidige Herenvecht. Deze samenhang is interessant, vormt op zichzelf een bestemming waarop mensen afkomen en biedt daarmee economische potenties.'

Dimensies

Het team Landschapsgoed stond bij de start van de prijsvraag voor de opgave een inzending te maken die rekening houdt met de zeer zware infrastructuur van weg, spoor en kanaal die polders doorkruist, landschappen doorklieft en gemeenten in een ruimtelijk keurslijf dwingt. Dit was de eerste dimensie van de uitdaging van het team.

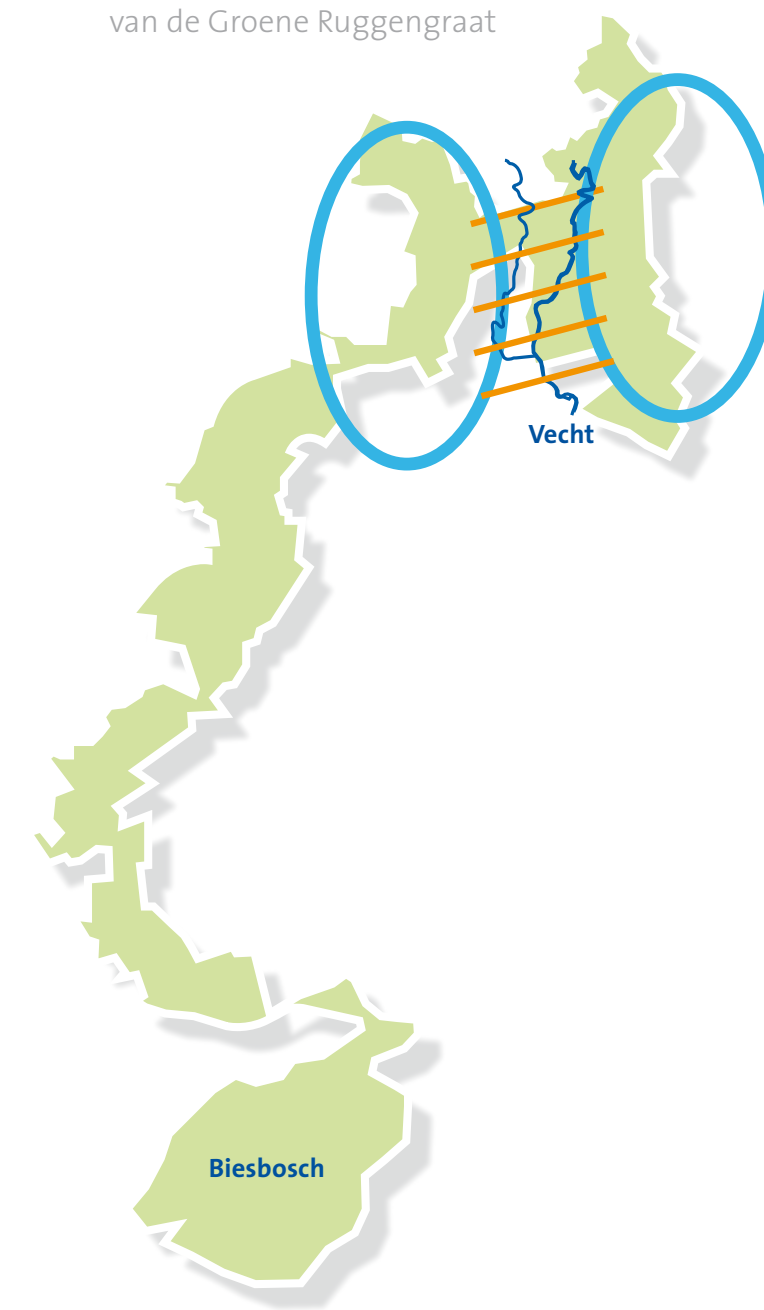
De tweede dimensie was het gegeven dat elke gemeente voor zichzelf aan woningbouw en gebiedsinrichting doet en dat regie van een hogere overheid ontbreekt. Dit maakt het moeilijk om versnippering tegen te gaan.

Daarbovenop speelt de komende jaren de aanleg van de Groene Ruggengraat, een ononderbroken natuurverbinding van honderd kilometer van de Biesbosch tot Muiden. Hij bestaat uit een natte en meer droge zone van ieder minimaal honderd meter breed. In de schetsen van de provincie en het team Landschapsgoed is de Ruggengraat een paarse pijl die dwars door de Herenvecht gaat, als een nieuwe ecologische snelweg. Dat is de derde dimensie in de ontwikkeling van de Herenvecht. Deze is later uitgewerkt.

Ruggengraat als pluspunt

Het team Landschapsgoed ziet de derde dimensie echter vooral als een pluspunt voor hun plannen met de Herenvecht. De Groene Ruggengraat geeft in het gebied rond Breukelen circa 475 hectare agrarische grond terug aan de natuur. Dat is ongeveer de helft van het nu aanwezige

De Herenvecht wordt deel van de Groene Ruggengraat

2) Zie het kader op pagina 8 voor de samenstelling.

agrarische areaal in de Herenvecht. Dit betekent een stevige ingreep in de omgeving en in het leven van boeren, want de natuur van de Groene Ruggengraat bestaat uit moeras en nat grasland terwijl de Herenvecht nu vooral bestaat uit landschapsbossen, buitenhuizen en doorzichten naar het achterland over 'droog' agrarisch gebied.

Het team Landschapsgoed heeft de oplossing van deze driedimensionale puzzel gevonden door de Groene Ruggengraat zich te laten aanpassen aan het landschap. Dus niet een extra belasting maar een aanjager voor beoogde ingrepen in het landschap.

Het team grijpt bij zijn inzending voor de Eo Wijers-prijsvraag terug op de geomorfologische onderlegger. Ooit was de Vecht omgeven door een stevige kleilaag vlak langs haar oevers, waarop de buitens werden gebouwd. Het achterland was zompige veengrond. Twee ontwikkelingen deden zich daarna voor in het achterliggende veen. Ten eerste werd het in de loop van de geschiedenis meer en meer in cultuur gebracht tot lommerrijke parken van de buitens of als weidegebied voor veehouders. Aan de andere kant, zo ver mogelijk weg van de buitens, vond de tweede ontwikkeling plaats: het afgraven van het veen waardoor de bekende plassen van Loenen, Loosdrecht en Maarssenveen ontstonden.

Zwemgoed

Het team Landschapsgoed blijft van die uitgestrekte plassen af, maar stelt wel een ingreep voor in het veenweidegebied en het cultuurlandschap rond de buitens aan de Herenvecht. Dat gebeurt door stukje bij beetje de buitens te omgeven door een nieuwe aankleding die teruggrijpt op het verleden. Aan weerszijden van de Vecht worden op de gronden die daar geomorfologisch geschikt voor zijn, stevige natte kernen ontwikkeld. Die kernen dienen als grote stapstenen vanwaaruit een dicht netwerk van smalle verbindingen door de landgoederenzone ontstaat, veelal langs bestaande watergangen. Die waterverbindingen zijn de haarvaten die de verschillende natte kernen met elkaar verbinden.

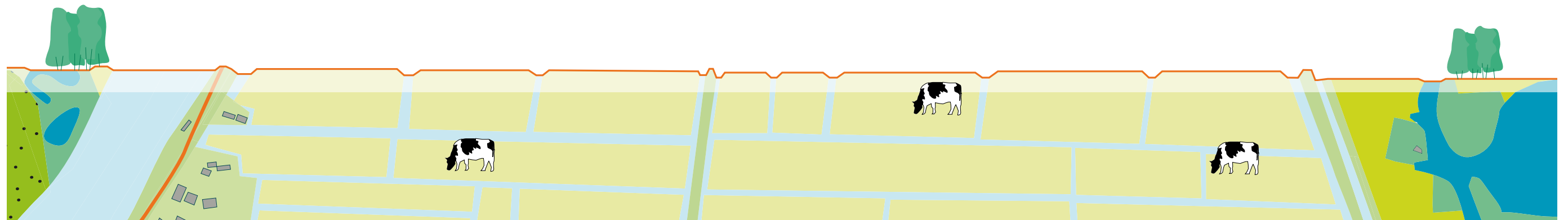
Daarnaast worden waar mogelijk de bestaande landgoederen 'nat' ontwikkeld en wordt een aantal nieuwe ontworpen die als verbinding in het landschap kunnen fungeren en een nieuwe betekenis aan het woord landgoed kunnen geven. Het 'zwemgoed' is hier een voorbeeld van: zwemmen in een natuurlijke omgeving.

Zo ontstaat het gewenste robuuste netwerk van ecologische verbindingen. En dat draagt weer bij aan het gewenste 'landschapsgoed' dat het team voor zich ziet in een met de

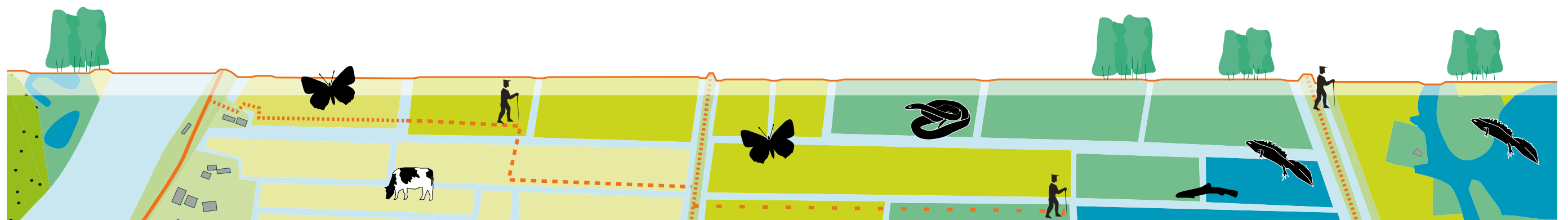

- Openlucht natuurswembad met kleedhuis en centrale voorziening. Erachter ligt een afgesloten moeraszone, rechts is de recreatieve verbinding te zien

- Vecht huidige situatie: afwisseling melkveehouderij tot 40 ha. en landgoederen

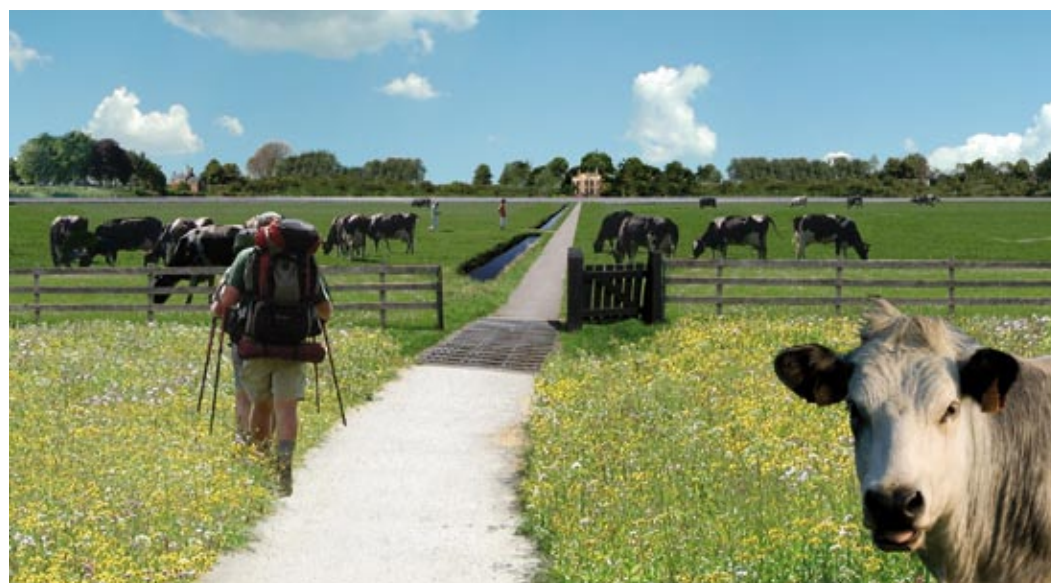

- Vecht en groene ruggengraat corridor en leefgebied: bloemrijk grasland aan Vecht, overgang van grasland met klein water en moeras/struweel aan plassenrijde

- Een poort markeert het landschapsgoed Herenvecht

- De Groene Ruggengraat krijgt een uitgebreide padenstructuur (recreatieve routes haaks op de Vecht) langs agrarisch natuurbeheer

historie samenhangende ruimtelijke structuur. De rivieren de Vecht en de Angstel worden weer zichtbare, beeldbepalende elementen in het landschap. Door de aanleg van een dicht netwerk van voorzieningen, ontstaan er kansen voor op het landschapsgoed toegesneden vormen van recreatie. In de plannen is samenwerking voorzien met ondernemers in de recreatiesector.

Coöperatie

Team Landschapsgoed vindt het belangrijk dat in zijn voorstellen de groene enclave Herenvecht niet alleen ecologisch en cultuurhistorisch is ingebed, maar vooral ook economisch stevig moet zijn verankerd. Er is gezocht naar een passende, uitvoerbare voorziening. Eén van de voorstellen is het oprichten van een coöperatie. Naast de traditionele boerenbedrijven kunnen ook deeltijdboeren zich hierbij aansluiten. Deze richten zich naast hun hoofdberoep bijvoorbeeld op landschapsbeheer en de vervaardiging of verkoop van streek-eigen producten. Dankzij het coöperatiemodel hebben ze daaruit een gegarandeerd inkomen.

In de beoogde 'Coöperatie Landschapsgoed HerenVecht' participeren naast de (deeltijd)boeren ook de gemeenten, landgoedeigenaren en recreatieondernemers. Ook een

partij als ASR Vastgoed zou kunnen deelnemen. Daarmee wordt een uitruil van landbouwareaal vergemakkelijkt. ASR Vastgoed Landelijk is één van de grootse particuliere grondbezitters in Nederland en is vertrouwd met het verpachten en uitruilen van gronden aan boeren.

Een andere manier om deze grootschalige ontwikkeling van natuurgebied financieel mogelijk te maken, is het Land voor Land-programma van ASR Vastgoed Ontwikkeling. Dat compenseert elke door ASR Vastgoed Ontwikkeling gebouwde vierkante meter met een vierkante meter natuurontwikkeling. De Groene Ruggengraat zou één van de gebieden kunnen zijn waar deze natuur gerealiseerd wordt.

De coöperatie kan ook een belangrijke functie kunnen krijgen in het vermarkten van het landschapsgoed. Vooral de recreatie is daarbij een belangrijke factor. Het landschapsgoed HerenVecht wordt hiermee ook in economische zin een handelsmerk. En zo zou over een aantal jaren dit landschap, halverwege de Domstad en de hoofdstad, in meerdere opzichten kunnen opbloeien.

- Op het boerenerf van de deeltijdboer. Links in beeld staat woningbouw als vervangende bebouwing, rechts een bestaand verkleind boerenbedrijf

2

**Inzending:
Vechtcode**

Uitwerking inzending Vechtcode
Eo Wijersprijsvraag 2008-2009

Adviesbureau Haver Droeze bnt,
Amersfoort,
mei 2009

Adviesbureau Haver Droeze bnt

Muurhuizend 165b
3811 EG Amersfoort

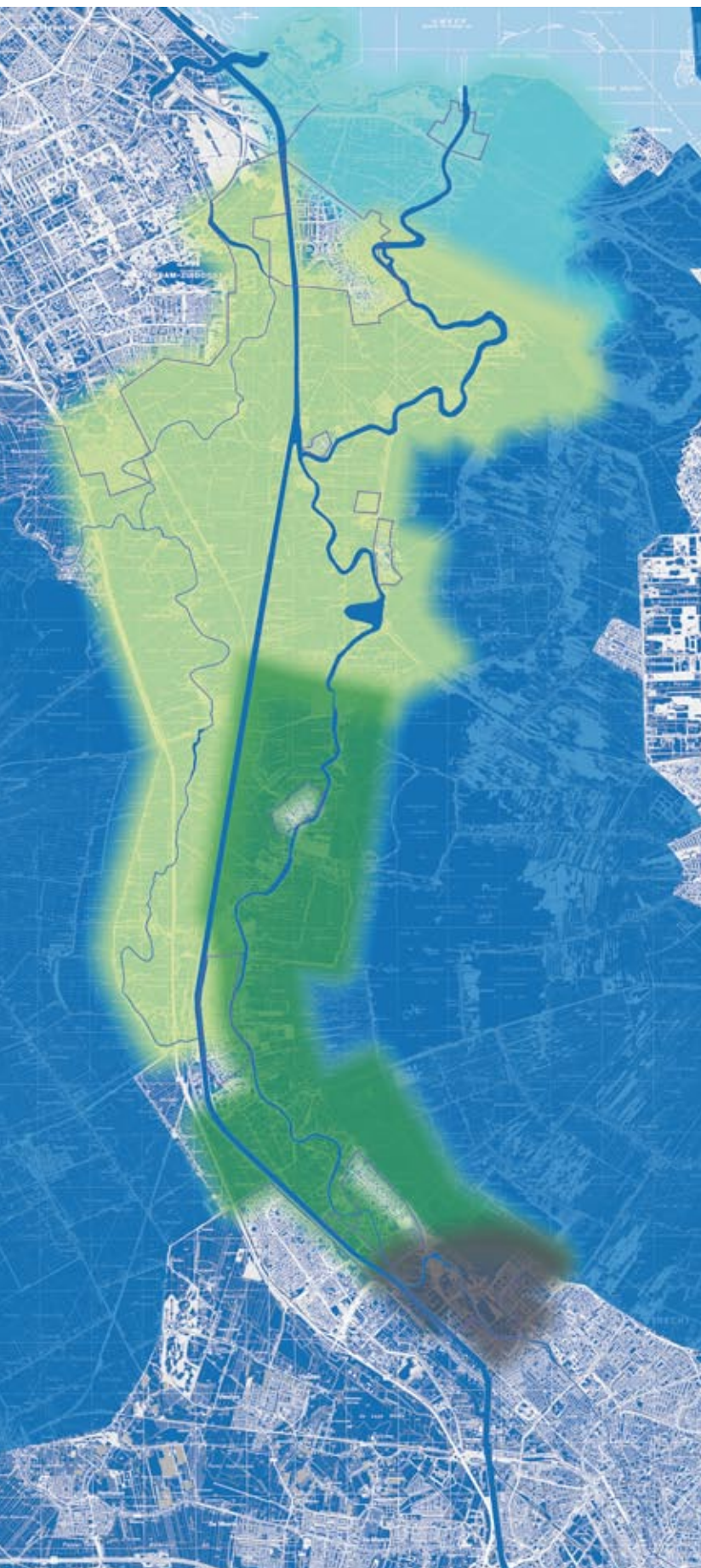
Telefoon: 033 461 35 35
E-mail: info@haverdroeze.nl

www.haverdroeze.nl

Vechtcode maakt regie op kleine schaal mogelijk

Haver Droeze deed aan de Eo Wijers-prijsvraag mee met de inzending Vechtcode. Het Amersfoortse bureau stuurde, naast een ruimtelijk ontwerp, een *instrument* in om per deelgebied goede afwegingen te kunnen maken tussen gebruiksfuncties. De jury koos ervoor aan Haver Droeze te vragen, als een soort uitwerkingsprijs, dit codeonderdeel van hun inzending uit te werken en daarmee een bijdrage te leveren aan een goede organisatie van het debat in de streek.

De vier sferen in de Vechtstreek

De opzet van Haver Droeze was het creëren van een nieuw instrument dat kan helpen om de breed gewaardeerde kwaliteiten van het Vechtgebied te beschermen. Zij zien dat niet alleen grootschalige, maar ook talloze kleinschalige initiatieven worden genomen die de kwaliteiten van het gebied beïnvloeden. Op zich past dat in een historische lijn, want van oudsher heeft het gebied zijn karakteristiek te danken aan de vele relatief kleine grondeigenaren die er hun vee hoedden (boeren) of hun bedrijf en (tweede) woning vestigden (burgers en buitenlui).

De kwaliteit van het Vechtgebied is het resultaat van deze geleidelijk gegroeide harmonie tussen de gebruikers en de bewoners. Langs het riviertje is een dynamisch evenwicht ontstaan. De maatschappelijke structuur – de heren vaak bestuurders met macht, geld en grond, de burgers met nijverheid en de boeren voor het dagelijks voedsel – is nog altijd in het landschap afleesbaar.

Dit samenspel van functies en verkavelingen bepaalt het evenwicht in het ruimtegebruik en het landschap. Het is belangrijk dat evenwicht goed te observeren en scherp op te letten wanneer er veranderingen in komen die het landschap kunnen verstoren. Er is dus een instrument nodig om op tamelijk kleine schaal een effectief beeld te krijgen waarmee de gebiedscommissie ontwikkelingen zou kunnen registreren. Dat instrument is de Vechtcode.

DNA

De Vechtcode brengt allereerst de verhoudingen in beeld tussen de verschillende functies, zoals die zijn benoemd in de Gebiedsvisie voor de Vechtstreek. Samen vormen deze functies (met een wegingsfactor) het 'gebieds-DNA'. De legenda van dit DNA is als volgt:

- Landgoederen en buitenplaatsen
- Landbouw
- Infrastructuur
- Cultuurhistorie
- Wonen en werken
- Recreatie
- Ecologie

Haver Droeze maakt voor de analyse gebruik van de bekende vierdeling in Parkvecht, Herenvecht, Boerenvecht en Zuiderzeevecht. Daarnaast kijkt het bureau ook naar het dwarsprofiel en onderscheidt daarin drie zones:

- de Vecht met zijn oeverlanden binnen de dijken;
- de als gevolg van de rivierafzettingen ontstane oeverwallen;
- de daarachter gelegen polders.

Dit resulteert in twaalf deelgebieden. Van elk gebied wordt de karakteristiek vastgelegd in een gebieds-DNA.

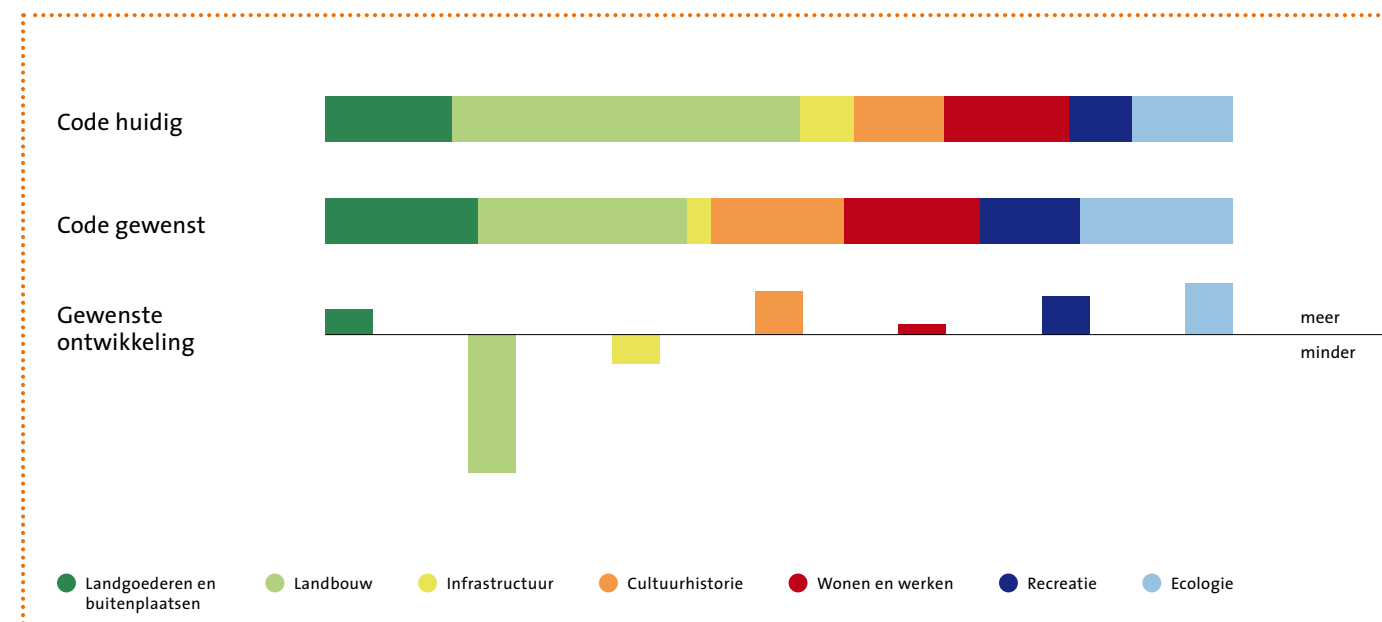
De afstand en de dichtheid van landschappelijke elementen in een gebied en de ligging daarvan ten opzichte van de rivier bepalen in hoeverre de rivier van invloed is op het landschap. Deze invloed wordt aangeduid met het begrip amplitude. De amplitude van de Vecht bepaalt het bereik van de code: binnen het bereik van de Vecht is er minder ontwikkelingsvrijheid dan daarbuiten.

Gewenst DNA

De gebiedscommissie en andere overheden hebben beleid vastgesteld voor de gewenste ontwikkeling van de Vechts-treek. Op basis daarvan kan per deelgebied een 'gewenst DNA' worden samengesteld. Het gewenste DNA is dus een schematische vertaling van politieke en beleidsmatige keuzes over de ontwikkelingsruimte die aan de verschillende functies wordt geboden.

Wanneer we vervolgens het gebieds-DNA en het gewenst-DNA onder elkaar zetten, kunnen we in één oogopslag zien hoe de verhoudingen tussen functies zouden kunnen veranderen. De (accent)verschuivingen komen in beeld in de kolombreedtes. Zo ziet bijvoorbeeld het schema eruit voor veranderingen in de polder Garsten bij Nichtevecht.

Schema voor verandering in de polder Garsten bij Nichtevecht

Door met behulp van de code overzicht te houden over de ontwikkelingen en initiatieven die in een gebied gaande zijn, ontstaat beter inzicht in de cumulatieve effecten van de afzonderlijke ingrepen. Ook ontstaan hierdoor kansen voor synergie tussen projecten, doordat verbanden en contacten kunnen worden gelegd. Ook wordt duidelijk waar aandachtsgebieden ontstaan: kortom het ontwikkelingskader. Door initiatieven hieraan te toetsen, kan actief worden gestuurd op positieve neveneffecten als onderdeel van ruimtelijke ontwikkelingen, waardoor sprake is van de juiste ontwikkeling op de juiste plek in relatie tot het landschap.

De gebiedscommissie kan met behulp van de Vechtcode een weloverwogen afweging maken en advies uitbrengen over een initiatief, waarbij duidelijk wordt of en hoe het initiatief een bijdrage kan leveren aan het Vechtlandschap.

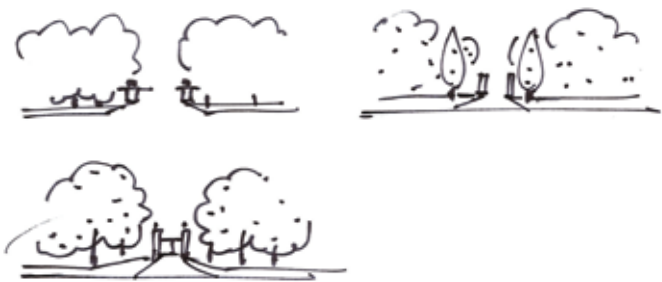
Toepassing

De code kan worden toegepast om te voorkomen dat men alles krampachtig wil behouden, waardoor een gebied op slot gaat. Haver Droeze heeft daarom ook tal van suggesties voor uitwerkingen van verschillende thema's ('ruimtelijke middelen') aan de code toegevoegd en uitgewerkt voor de Boerenvecht en de Herenvecht. Die vormen samen geen dichtgetimmerd plan, maar bieden mogelijkheden die passen binnen een deelgebied en die passen in de historie van het gebied. Want continuïteit is één van de belangrijkste kernwaarden in het gehele Vechtgebied. En beschermt tegen de kortzichtigheid van de markt. Eigenlijk is de code ook een duurzaamheidstoets op ruimtelijke kwaliteit. De verhouding in de uitwerkingsthema's is in de code per gebied en per zone vastgelegd.

Alle groepen kunnen profiteren van meerwaarde die ontstaat. Als voorbeeld: wanneer een buitenstaander een woning wil bouwen bij een boer – een fenomeen dat op zich Vechts is – onderzoek dan ook of de agrarische sector daar voordeel bij kan hebben, bijvoorbeeld doordat grond in beheer kan komen bij een boer die daar zijn (adoptie)koeien weidt. Of er ontstaan kansen voor kavelruil, mogelijkheden voor openbare ruimte, nieuwe natuur of recreatie. Op basis van de code kan worden gezegd of het een evenwichtig (in verhouding) en duurzaam initiatief is en waar het initiatief mag worden genomen en waar niet.

● Nieuwe structurelementen (illustratie bij casus 1)

Voorbeeld van structurelementen op de oeverwal van de Herenvecht en mogelijke ontwikkelingsrichtingen

Structurelementen	Mogelijke ontwikkelingsrichtingen
Parkbos - Buiten aan de Vecht 	Parkbos - Woonpark / Begraafplaats / Nieuwe Buitenplaats
Boerderij / Woonhuis 	Buiten
Buiten / Parkbos 	Nieuw Buiten
Buiten reeksen 	Nieuw Buiten reeks

Casus 1

Ruimtelijke middelen Herenvecht

Haver Droeze heeft voor de Herenvecht een analyse gemaakt van schaal, korrelgrootte, ritme, dichtheid en amplitude in het gebied. Dit zijn ruimtelijke middelen die kunnen worden ingezet bij ontwikkeling van het gebied. Het bureau heeft ook de structurelementen van de oeverwal (buitens,

parkbossen) in beeld gebracht en ontwikkelingsrichtingen geschetst.

Schaal

De vlakgrootte in het Herenvechtgebied is sterk wisselend. Voor agrarische enclaves varieert de maat van 40-100ha. Tussen de parkbossen kunnen de vlakken aanmerkelijk kleiner zijn (tot 0,5ha). Deze range van grootten en de afwisseling daarvan langs de Vecht kan worden aangemerkt als een kwaliteit. Als dat wordt gecombineerd met de rivier ontstaat tussen de parken op de oeverwallen een eigen schaal (breedte 50-100m en door de bochten een steeds wisselende lengte), die zich kenmerkt door een rijke afwisseling van maten en verhoudingen.

Juist die afwisseling in schaal en typen is van betekenis voor het karakter van de Herenvecht. De schalen zijn gerelateerd aan de gebruik(svorm) en vooral dat gebruik moet tot uiting komen: koeien in de weilanden, plezierboten in de Vecht en gasten in de tuinen en parken. Dit is iets anders dan de variatie die verrommeling meebrengt, waarbij de ontwerppoging die bepaalde ingrepen meebrengt, kwalitatief onvoldoende is ingevuld.

- dijken / waterkering
- buitens
- boerderijen
- dorpen
- villa's
- bedrijven
- boezemlandjes
- recreatieparken
- openbare voorzieningen
- natuur
- boomgaarden, kwekerijen etc.
- schansen en forten
- bruggen
- amplitude
- stroomrug

● Landschapsstructuur Herenvecht

Korrelgrootten

De Vechtdorpen – dat wil zeggen de oude kernen, zonder de nieuwe uitbreidingen die een geheel andere niet aan het landschap gerelateerde structuur hebben – vormen de grootste korrels. De buitens met een groot parkbos (vaak ook landgoederen) zijn de grootste groene korrels. Kleinere buitenplaatsen liggen vaak buitendijks (op boezemlanden). De weg is later achter de buitens langs gelegd en vormt nu veelal de waterkering. Villa's en vervolgens recreatiewoningen en woonboten zijn de kleinste korrels.

Groene korrels afgewisseld met rode (villa's, dorpen etc.) vormen een weefpatroon dat veel karakteristieke eigenschappen van het Vechtgebied in zich draagt. Groene korrels verdichten zich naar de dorpen toe; dit leidt tot een betekenisvol contrast. De dorpen zijn de plaatsen waar een brug en voorzieningen zijn. De wegen volgen de structuur (of: de lijnen/patronen) van de oeverwallen. Villa's verschijnen langs wegen rond stadjes en buitens waar nog ruimte over is. Mits dit gepaard gaat met de realisatie van voldoende kwalitatief hoogwaardig groen, dient hier de ruimte voor verdichting te worden gevonden. Ook kunnen woningen gekoppeld worden in grotere eenheden met een buitenplaatskarakter inclusief de bijbehorende (park)tuin.

Ritme

Bruggen, boerderijen, buitenplaatsen en kleine bedrijven liggen langs de Vecht met ieder een eigen ritme. De afstanden tussen de bruggen zijn in de Herenvecht ca. 2-4 km en vallen samen met de dorpen. In de Herenvecht is de frequentie van buitenplaatsen het hoogst - met name aan de oostzijde tegenover Breukelen en op de boezemlanden bij Maarssen. Het ritme is in grove lijnen als volgt: de dorpen zijn compacte vestigingsplaatsen rond een brug. Direct aansluitend hieraan liggen de meeste buitens, op grotere afstand liggen boerderijen, vaak ook in de polder, en hiertussendoor (in een latere fase) zijn villa's gebouwd. De groene parken bepalen echter nog altijd overwegend het karakter. Hierbinnen zijn parken als groene voet rond de buitenplaatsen te onderscheiden op de oeverwallen en parkbossen die dieper de polder insteken.

De samenhangen tussen dorpen en buitens is het waard nader te onderzoeken en het is ook goed een typologie van buitens op te stellen (bijv. buitens tussen de weg en de rivier, buitens op de oeverwal met en zonder parkbos etc.). Vermoedelijk kan ook samenhang tussen de buitens en boerderijen worden ontdekt. Vasthouden aan een inzichtelijk ritme moet geen rigide regel zijn, maar de samenhang is kostbaar; daar dient derhalve zorgvuldig mee om te worden gegaan.

Dichtheid

De Herenvecht heeft altijd een grote aantrekkingskracht uitgeoefend op mensen. Dit heeft geleid tot een relatief grote dichtheid van functies en verschijningsvormen. Grote dichtheid en variatie is hier een belangrijk onderdeel van het karakter. De dichtheid nu is kleiner dan vroeger en biedt daarom ruimte voor initiatieven. Punt van aandacht daarbij is de ontsluiting voor het (snel)verkeer en de kwaliteit van de ingrepen. Tegenover verdere verdichting kan positief worden gestaan op voorwaarde dat bijgedragen wordt aan de kwaliteit van het buiten-karakter en de plezier-rivier. Een 'Vechts karakter' is een harde voorwaarde.

Amplitude

De invloedssfeer van de Herenvecht bevat in hoofdzaak parkbossen en polders. Wanneer men langs de Vecht loopt, is ter plekke van de buitens en parken de beleving beperkt tot de Vecht en de direct aansluitende ruimte. Gaat men de polder in dan beleeft men de Vecht als oriëntatielijin in het landschap van veel verder. Met name aan de oostzijde is er plaatselijk een geleidelijke overgang naar de Loosdrechtse plassen. Het Amsterdam-Rijnkanaal aan de westzijde is een duidelijke grens. De grens wordt nog meer naar de Vecht toe geschoven bij recente dorpsuitbreidingen (b.v. Breukelen).

Casus 2

Fictief voorbeeld: de werkhaven bij Nijenrode

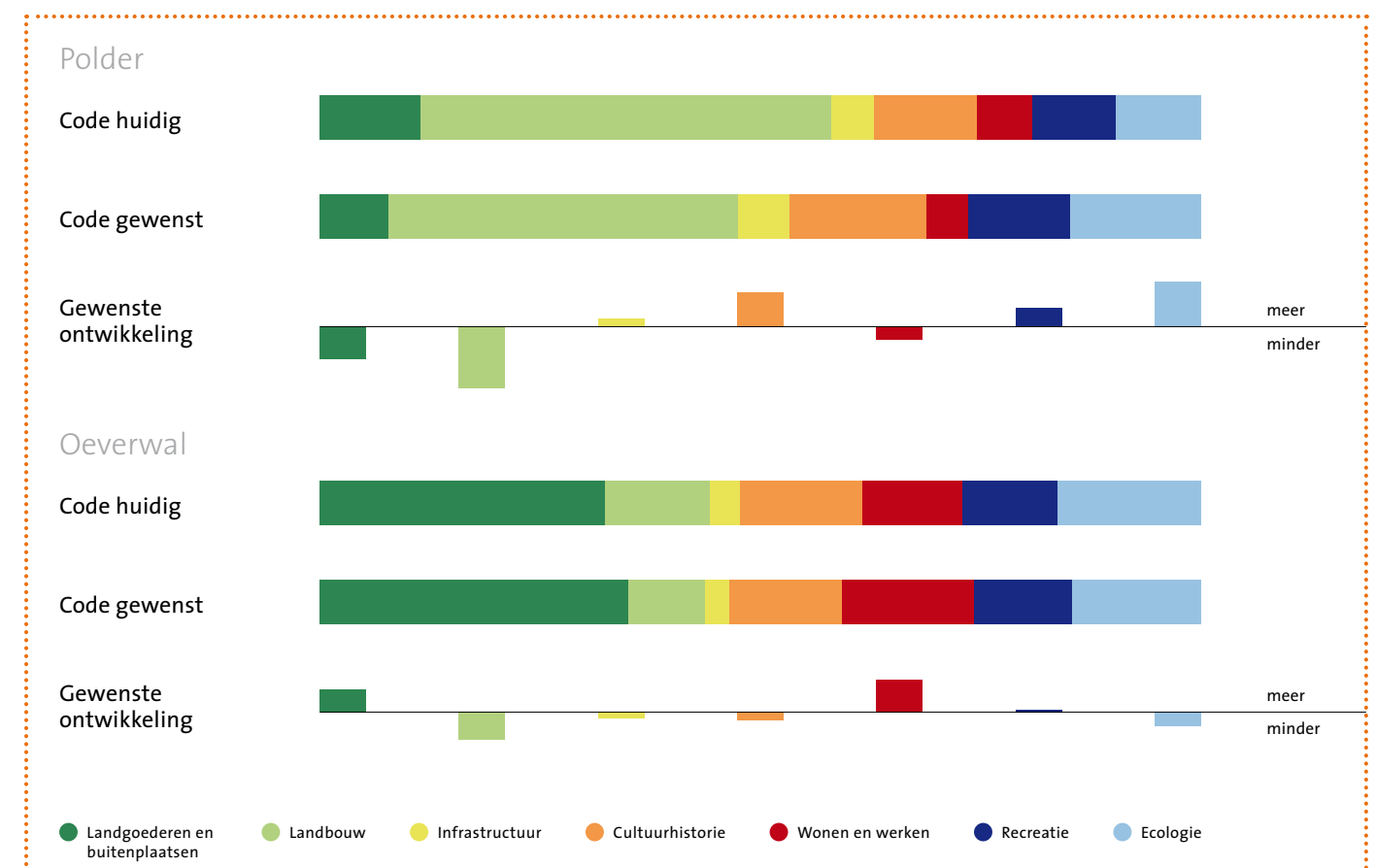
Een voorbeeld in het project van Haver Droeze is een fictieve ontwikkeling in de polder Nijenrode, een 'op het eerste gezicht bedenkelijke ontwikkeling rond de werkhaven aan het Amsterdam-Rijnkanaal'.

De eigenaar van een werkhaven wil deze opheffen en denkt erover om het terrein te ontwikkelen voor (recreatieve) woningbouw met haven. De stap van industrie naar wonen wordt veelal als positief ervaren doordat overlast wordt verminderd en veelal doordat een ander beeld met een andere uitstraling ontstaat. Dit kan nog sterker worden gemaakt door het haventerreintje te ontwikkelen in samenhang met woningen in het groen bij de restdriehoek van de Maarssenbroekse dijk en een koppeling tot stand te brengen binnen een recreatienetwerk met plannen voor een fietsbrug en route langs de Haarrijn, over het kanaal. Zo kan er vanuit de woning worden gerecreëerd en ontstaat een aantrekkelijke parkachtige cluster van recreatie en buiten wonen langs het Amsterdam-Rijnkanaal.

● Werkhaven bij Nijenrode

● Schema voor verandering in de polder Nijenrode

Bij het in beschouwing nemen van dit initiatief moet de Vechtcommissie allereerst twee afwegingen maken: Ten eerste, hoe kan dit initiatief evenwichtig en duurzaam worden ingezet in het Vechtgebied? Het is een ontwikkeling van 'buitenlui', dus liggen er kansen voor boeren en burgers. En ten tweede (op welke wijze) kan het plan worden ingepast in de codeverhouding die geldt voor deze zone van de Herenvecht, of kan het beter gerealiseerd worden als zich een passender plaats voordoet?

Wat opvalt is dat het initiatief vermoedelijk nadelen heeft voor de agrarische bedrijfsvoering in het gebied. Het beperkt uitbreidingsmogelijkheid voor de boeren, een park werpt schaduw en de verhoogde verkeersdruk op de landwegen hindert de agrarische ontsluiting. Verder valt op dat het initiatief zich niet richt op de Vecht maar op het Amsterdam-Rijnkanaal. Dit is een toevallige relatie in tegenstelling tot de werkhaven die een begrijpelijke relatie met het kanaal had.

Voorts dient men zich te realiseren dat wonen niet zomaar kan worden toegestaan in de polder. Er dient onderzocht te worden in de 'gereedschapsbak' welke vorm van wonen hier streekeigen is. In de vorm van een nieuw landgoed kan het eventueel maar zo mogelijk dicht bij en zich uitstrekkend tot de Vecht.

● Vechtbrug in Breukelen

● Kerk in Nieuwer ter Aa

● Bosdijk nabij Nieuwer ter Aa

Van ontwerpen naar uitvoering bij de Eo Wijers-prijsvragen

Door Rien van den Berg, lid van het Bureau van de Eo Wijers-stichting

Ontwerpen zonder betrokken opdrachtgevers heeft iets van het oplaten van luchtballonnen. Misschien landt een ballon toevallig op het bureau van een opdrachtgever en ontstaat er een opmerkelijk feest, zoals dat bij de eerste Eo Wijers-prijsvraag gebeurde met het Plan Ooievaar. Dat landde bij toeval op het bureau van minister Neelie Smit-Kroes van Verkeer en Waterstaat en begon vervolgens aan een veroveringstocht door het rivierengebied. Maar op zulk geluk mag je niet bij elke prijsvraag rekenen.

In deze bijdrage wordt ingegaan op de aanpak en gang van zaken bij de prijsvragen in Beerze Reusel en de Vechtstreek, waarin voor het eerst zowel opdrachtgeverschap als uitvoering aan het louter ontwerpen werden toegevoegd. Centraal staat de vraag welke lessen hieruit voor volgende prijsvragen getrokken kunnen worden.

De nieuwe formule van Beerze Reusel

De nieuwe formule die de Eo Wijers-prijsvraag in 2006 ging toepassen in het Brabantse Beerze Reusel, voegde twee

elementen toe aan het zes maal eerder beproefde procedé van een regionale ontwerprijsvraag. Die eerste zes keer ging de aandacht vooral uit naar het *ontwerpen* en de *ontwerp*-opgave, waarbij de deelname van jonge ontwerpers en studenten extra werd gestimuleerd.

De nieuwe elementen bij Beerze Reusel waren: het mobiliseren van *regionale opdrachtgevers* en het schakelen van ontwerp naar *realisatie*.

Ontwerpen zonder uitzicht op realisatie blijft studeerkamerwerk. Mooi voor studiedoeleinden, exposities en debatten. Het leek veel effectiever om de prijsvraag te koppelen aan een actuele ontwerpogave in een gebied, waarbij opdrachtgevers en instanties echt verlegen zitten om een visie en popelen om deze toe te passen. Zo werd in Beerze Reusel eerst een link gelegd naar opdrachtgevers en vervolgens naar de uitvoeringspraktijk.

In vijf spannende werkconferenties werd de gebiedsopgave tot een concrete ontwerpogave omgesmeed. De voorzitter van de vakjury, Dirk Sijmons, had hierin een actief aandeel. De bestuurlijke trekker van het gebied, Sjef Jonkers, voorzitter van de reconstructiecommissie Beerze Reusel, groeide hierbij in zijn rol als inspirerende vaandeldrager.

De stap naar de uitvoeringspraktijk bracht Eo Wijers in een heel nieuw vaarwater, waarvoor de – vooral uit het rijksbeleid voor de ruimtelijke ordening afkomstige stichting – nog nauwelijks was toegerust.

3) Een brede analyse van alle Eo Wijers-prijsvragen tot 2008 is verschenen in: Jannemarie de Jonge, *Een kwart eeuw Eo Wijers-stichting. Ontwerpprijsvraag als katalysator voor gebiedsontwikkeling*. Habiforum, oktober 2008.

Succes- en faalfactoren

Twee jaar later diende als nieuwe proef de Vechtstreek zich aan. De aansluiting op Beerze Reusel verliep naadloos. Op de prijsuitreiking voor Beerze Reusel werden al de eerste contacten gelegd tussen de projectleiders voor beide projecten. Tegelijk werden succes- en faalfactoren onderkend.

Als belangrijke succesfactoren werden gezien: een gemotiveerde *opdrachtgever*, een concrete, aansprekende en actuele ontwerpogave zodat een gevoel van urgentie bestaat, een vrijgestelde en gemandateerde *projectleider* en een enthousiaste *streekjury*. Dan is er ook nog goede *gebiedsinformatie* nodig en moet het project worden ingebed in een regionaal *netwerk*. Dat zijn er in totaal zes en die waren in Beerze Reusel allemaal vervuld.

Als belangrijkste faalfactoren werden gezien belangen- tegenstellingen in het gebied en weerstand bij gebieds- partijen, verschillende agenda's van overheden en tekort aan aandacht, menskracht en budget. Deze factoren zijn deels te overwinnen in de voorbereiding, maar later kunnen natuurlijk nog onzichtbare (tegen)krachten de kop opsteken.

De condities in de Vechtstreek

Hoe stond het met deze factoren bij de aanvang van de prijsvraag in de Vechtstreek?

Het eerste belangrijke gemis was dat van een bezielende opdrachtgever, zoals Sjef Jonkers dat was in Beerze Reusel. Wel was er, net als in Beerze Reusel, een kundige en gemandateerde projectleider⁴⁾, een actuele opgave en een gevoel voor urgentie. In de Provinciale Staten van Utrecht was een gebiedsvisie voor de Vechtstreek gesneuveld. Voor de prijsvraag begon werd samen met de streek aan een nieuwe visie gewerkt. Deelname aan de prijsvraag gaf aan dit proces een extra perspectief.

Zo werd al tijdens het werk aan de nieuwe gebiedsvisie voorgesorteerd op de prijsvraag. Steeds kwam de vraag op tafel: hoe formuleren we de onmiskenbare problemen in het gebied zo, dat het een kapstok kan vormen voor een ontwerp-

4) Voor Beerze Reusel was dat Frank van der Steen en voor de Vechtstreek Aart Kees Evers.

prijsvraag? Het bureau Terra Incognita, dat zelf had mee gedaan aan Beerze Reusel en daarbij een uitwerkingsopgave had verdiend, werd ingeschakeld bij het redigeren van de nieuwe gebiedsvisie. Zij wisten wat het betekent om een gebiedsopgave te vertalen in een ontwerpogave die prijsvraagwaardig is. Het resultaat was een opgave waarbij om een tot de verbeelding sprekende en overkoepelende visie werd gevraagd voor de talrijke initiatieven en ontwikkelingen in de Vechtstreek. Zonder afstemming op een overkoepelend en inspirerend toekomstbeeld dreigde de eens zo trotse Vechtstreek ten prooi te vallen aan verbrokkeling en verloedering en dreigden fraaie open ruimten, gebouwen en zichtlijnen verloren te gaan.

De nieuwe gebiedsvisie voor de Vechtstreek, die als uitgangspunt diende voor de prijsvraag, is in nauwe samenspraak met het gebied opgesteld. Terugkijkend had de prijsvraag nauwer aan kunnen sluiten bij dit proces en de positieve energie kunnen benutten die daarbij was losgemaakt.

Sterke voorstanders van deelname aan de prijsvraag waren enkele bestuursleden van de Vechtplassencommissie, een actieve groep bewoners die het opneemt voor de identiteit en kwaliteiten van de Vecht en de plassen.

Een andere succesfactor uit Beerze Reusel, een kundige en enthousiaste streekjury, was ook in de Vechtstreek aanwezig. Tegenstrijdige belangen in het gebied en weerstanden bij bepaalde partijen waren in het begin nog onvoldoende duidelijk. Er was wel een speciale betrokkenheid van de Provinciale Staten door de voorgeschiedenis met het mislukte visietraject. Het aanvankelijk ontbreken van een bevolgen opdrachtgever werd goedge maakt door het groeiende enthousiasme van gedeputeerde Bart Krol.

De inzendingen voor de Vechtstreek

Wat waren belangrijke gebeurtenissen in het proces van de prijsvraag?

Allereerst het teleurstellende aantal van slechts vijf inzendingen, tegenover de gebruikelijke tien à twintig. Als er bij de vijf inzendingen enkele uitgesproken prijswinnaars zouden zitten, vormde het kleine aantal geen probleem. Dat bleek niet zo te zijn, maar een voordeel was wel dat de streekjury zich in elke inzending grondig kon verdiepen. Er ontstond een levendige discussie.

Hierbij werd een waarneming bewaarheid van Henk van Blerck, die bij de eerste Eo Wijers-prijsvragen secretaris van de jury was: tijdens discussies over inzendingen groeit het inzicht van een (streek)jury in de opgaven van het gebied en rijpen mogelijke oplossingen.

Dit was een groot pluspunt van de Vechtstreekprijsvraag: door de discussies in de streekjury was al een positief effect bereikt. Dit is een belangrijke ervaring. *Geleide discussies met bestuurders en sleutelfiguren in een gebied aan de hand van ontwerpvisies en plannen, scherp en het inzicht in de problemen en oplossingen van een gebied.*

Jurering

De streekjury kwam tot een iets andere rangorde dan de vakjury. De eerste voorkeur van de streekjury, *Dutch Paradise*, werd door de vakjury te licht bevonden. Over de twee inzendingen waarmee de vakjury verder wilde, *Vlechtwerk* en *Vechtcode*, bestond wel overeenstemming. Dat was een tweede belangrijk leerpunt: de complementariteit van de vak- en streekjury. Plannen werden niet alléén beoordeeld op hun uitvoeringsperspectief (de belangrijkste invalshoek van de streekjury) of alléén op hun ontwerp kwaliteit (de invalshoek van de vakjury). Het ging om de combinatie van beide oordelen en dat is een nog verder te ontwikkelen element in de nieuwe formule van de Eo Wijers-prijsvraag.

De uitslag

Zowel in Beerze Reusel als in de Vechtstreek was de Eo Wijers-prijsvraag opgezet in twee fasen: een eerste, regionale ontwerpfasen met een selectie van genomineerden en vervolgens een tweede fase met een opdracht voor nadere uitwerking. De prijs voor de genomineerden bestond uit een werkbudget voor de tweede fase.

De eerste fase had in de Vechtstreek dus twee inzendingen opgeleverd waarin vak- en streekjury voldoende aanknopingspunten zagen voor een uitwerking. Die aanknopingspunten waren op zich nog niet voldoende om een tweede fase op te baseren. Er was een bewerking nodig. Ook in de Vechtstreek werd het prijzengeld aangewend voor een uitwerking. De middelen werden ingezet voor een serie ontwerpateliers waarin de twee beste ontwerpen onder begeleiding zouden worden verdiept.

Aan deze tweede fase voor de Vechtstreek ging behoedzaam overleg vooraf, waarbij de voorzitter van de stichting een centrale rol speelde. De provincie en de teams moesten zich erachter kunnen stellen en de beoogde voorzitter van de ontwerpateliers, Yttje Feddes, opvolgster van Dirk Sijmons, moest er voldoende vertrouwen in hebben. Dit lukte wonderwel. Alle betrokkenen zagen de potentie van een vervolg van de prijsvraag voor het gebied. De Eo Wijers-stichting werd eerste opdrachtgever van deze tweede fase van de prijsvraag, daarbij stevig gesteund door de provincie.

Ateliers voor uitwerking

Dit vervolg kreeg wél de glans die aan de eerste fase had ontbroken. De factoren die hierbij een rol speelden zijn leerzaam voor een volgende prijsvraageditie. De gekozen vorm was die van drie ateliers o.l.v. de nieuwe rijksadviseur voor het landschap Yttje Feddes. Zij koos aanvankelijk voor ateliers in beperkte samenstelling, waarbij in de loop van de ateliers meerdere personen aanschoven die een rol konden spelen in de doorwerking van de resultaten in het gebied. Zo werd door de Eo Wijers-stichting, de provincie, de ontwerpteams en de streekjury een traject in drie stappen doorlopen. Eerst werd in overleg tussen opdrachtgever, gebied en ontwerp-team de opgave geconcretiseerd en schriftelijk vastgelegd. In het tweede atelier werd een concept gepresenteerd en in het laatste het resultaat. Tussentijds werden excursies gehouden met leden van het Bureau van de Eo Wijers-stichting en van het bestuur van de Vechtplassencommissie en werd op verzoek ondersteuning geboden

Deze formule werkte. Er was een gemeenschappelijke basis. Tijdens de ateliers ontstond een open dialoog tussen opdrachtgever, streekjury en ontwerpteams. De benaderingen van de teams werden voor de streekjuryleden duidelijker dan bij de discussies tijdens de jurering, toen het nog over anonieme inzendingen ging. De ideeën van de ontwerpers raakten beter afgestemd op de realiteiten in het gebied. Alle betrokkenen committeerden zich aan de afspraken tijdens de ateliers.

Bij het derde atelier werden de laatste aarzelingen bij de deelnemers weggenomen. Er ontstond enthousiasme bij de streekjuryleden. Zij zagen de concrete resultaten van een open dialoog met de ontwerpteams. Zij hadden daar zelf aan meegedaan, het was tot op zekere hoogte ook iets van *hen*

geworden. De Vechtcode van Haver Droeze werd een in de praktijk hanteerbaar instrument bij de toetsing van ruimtelijke initiatieven. Het landgoedconcept van de Deltavormgroep, dat in de eerste fase een groot deel van het Vechtgebied in grienden en bossen had gelegd, had nu een gebiedseigen gezicht gekregen en gaf vorm aan de Groene Ruggengraat. Met deze resultaten kan bij de gebiedsontwikkeling verder worden gewerkt. Ze zijn inhoudelijk vergelijkbaar met die van de tweede fase in Beerze Reusel. En zo ontstond bij de tweede fase voor de Vechtstreek toch de feestelijke stemming waarover in het voorwoord van deze rapportage wordt gerept.

Kan deze stemming worden verzilverd in de uitvoeringspraktijk? Ook in juni 2007 bij Beerze Reusel was er een feeststemming. Daarna daalde er grote stilte neer op het land van de Beerze en werd de prijsvraag vervolgens eerder een rem dan een stimulans op de realisering van het winnende ontwerp van de Grontmij. Wat is nog meer nodig? Daarvoor kijken we eerst naar het vervolg van Beerze Reusel na de afsluiting van de tweede fase.

Ups en downs van Beerze Reusel

Zowel de regionale ontwerpvisie van de Grontmij als de uitwerking ervan voor het sleutelproject de Kleine Beerze werden door alle bij de prijsvraag betrokken partijen omarmd. Maar deze omarming bleek tegelijk een beknelling. In een uitvoerige evaluatie⁵⁾ analyseerden onderzoekers van Alterra het proces van de prijsvraag. Hun belangrijkste conclusie is dat die prijsvraag onvoldoende een proces van het gebied was geworden en het begrip uitvoeringsplan voor de tweede fase een verwarrend begrip was voor het resultaat van een prijsvraag.

Het karakter van een ontwerprijsvraag, ook al is die gericht op uitvoering, legt de nadruk op de kwaliteit van de ideeën. Met grondeigenaren en gebruikers werden in het kader van de prijsvraag wel gesprekken gevoerd, maar die konden niet tot bindende afspraken leiden. Er kan in het kader van een prijsvraag niet echt worden onderhandeld over verkoop van bedrijven of aankoop van benodigde gronden voor bijvoorbeeld het verleggen van een beek en het ontwikkelen van een veenmoeras. Als zo'n plan na de prijsvraag als

uitvoeringsplan wordt gepresenteerd, is het voorspelbaar dat alle bezwaren tegen verandering die in het gebied leven zich tegen dat plan keren. Er is als het ware een gemeenschappelijke vijand geschapen.

Het uitwerkingsplan van de Grontmij moest dus weer in de kast en het gebiedsproces moest opnieuw beginnen. Daarmee was de katalyserende werking van de prijsvraag voor het hele stroomgebied niet verspeeld. Maar deze tegenslag was niet verwacht. Het verder brengen van een ontwerp richting uitvoering kan niet zonder de koppeling aan een wettelijk planproces en aan de kracht van uitvoeringsinstanties met uitvoeringsmiddelen, zoals organisatie en mensen, budget en gestroomlijnde informatie en communicatie en als het moet overreding en druk.

Actoren voor de uitvoering

Die uitvoeringsmiddelen heeft de Eo Wijers-stichting niet ter beschikking. Ook de provincie heeft bij Beerze Reusel onvoldoende geanticipeerd op het uitvoeringstraject. Ontwerp richting uitvoering brengen, vraagt om de ontmoeting van twee processen, ideeontwikkeling en realisatie, met ieder hun eigen opgaven en benodigde kwaliteiten. Aan de opdrachtgevers de taak om beide sporen te verbinden. Dat vraagt kennis en inzicht in zowel ontwerpprocessen als uitvoeringsprocessen in het domein van de overheid.

Die kennis zit voor omvangrijke projecten in het landelijk gebied als Beerze Reusel en Vechtstreek vooral bij de Dienst Landelijk Gebied (DLG) van het ministerie van LNV. Het te laat inschakelen van DLG bij Beerze Reusel was een belangrijk manco. Het waterschap en de provincie hadden niet de traditie en middelen om het gat tussen regionaal ontwerp en uitvoering te dichten. Het gaat hierbij ook meer om koppeling van expertise en middelen, dan om concurrentie tussen deze diensten. Pas toen DLG aan Beerze Reusel ging trekken en samen met de provincie het projectleiderschap werd opgepakt, kwam het project in een stroomversnelling. Daarna konden ook de functie en resultaten van de prijsvraag weer onbevangen worden besproken. Dat de prijsvraag *Schwung* gegeven heeft aan het gebiedsproces, zoals een van de deelnemers het noemde, staat immers buiten kijf.

5) Kruit, J. en H. Bleumink: *Tegen de stroom in. Evaluatie van de zevende Eo Wijersprijsvraag voor de Robuuste Ecologische Verbinding de Beerze*. Alterra, Wageningen 2008.

Leerpunten

Wat kunnen ons de processen van Beerze Reusel en Vechtstreek leren? Wat is nodig om met het resultaat van de prijsvraag qua inhoud en proces productief verder te werken?

De volgende conclusies zijn aan de orde:

- Zet de mogelijkheden en beperkingen voor uitvoering van de prijsvraag aan het begin van de tweede fase helder neer. Het is een illusie te denken dat een compleet uitvoeringsplan tot stand zal komen. Benoem de concrete resultaten die wel haalbaar zijn.
- Laat particuliere bureaus niet zwemmen in een gebiedsproces waarin zij onvoldoende mandaat en middelen hebben. Voer als opdrachtgevers regie over het hele prijsvraagtraject en meld stap voor stap de betekenis van de resultaten voor het gebied.
- Schakel tijdig de instanties en diensten in die bij de uitvoering een belangrijke rol spelen. Bundel de energie die het proces van ideevorming en ontwerp losmaakt met de mogelijkheden van uitvoering. Benoem knelpunten open en geef ze een plek in de voorgestelde aanpak.
- Zorg voor continuïteit in zichtbaar en herkenbaar opdrachtgeverschap. De steun van een gedeputeerde is belangrijk en onmisbaar, maar een regionale opdrachtgever moet zichtbaar en aanspreekbaar zijn in de regio. De provinciehoofdstad is vaak te ver.
- Sjef Jonkers citeerde in zijn aanbevelingen voor Beerze Reusel Riek Bakker. Een van haar adviezen in het rapport (2007) over gebiedsontwikkeling is volledig van toepassing: 'Regie is cruciaal als vorm van strategische sturing, vanaf het initiatief tot en met de fase van realisatie.'

De Eo Wijers-prijsvragen voor Beerze Reusel en de Vechtstreek, waarin de nieuwe formule – met een uitvoeringsfase – is toegepast, hebben mooie en bruikbare resultaten opgeleverd. In Beerze Reusel is het gebiedsproces na een periode van stagnatie weer in een versnelling gekomen. In de Vechtstreek ligt het vervolg nog open.

Hoe verder in de Vechtstreek?

De koppeling van de resultaten voor de Vechtstreek aan een reëel gebiedsproces o.l.v. een gebiedscommissie is al tijdens de prijsvraag begonnen. De secretaris van de gebiedscommissie nam deel aan de ateliers. Ook waren er enkele personele unies tussen streekjury en gebiedscommissie. Maar de gebiedscommissie moet zich het opdrachtgeverschap voor het vervolg nog verwerven. Hiervoor is een belangrijke rol weggelegd voor de provincie en de leden van de gebiedscommissie die het prijsvraagtraject hebben meegemaakt.

Het is belangrijk dat de resultaten van de prijsvraag en hun toepassingsmogelijkheden onderwerp van de agenda van de gebiedscommissie worden en dat ze daar gaan leven. De gebiedscommissie kan dan zien hoe de ontwerpbenadering en oplossingen uit de prijsvraag kunnen helpen bij het realiseren van de gebiedsopgaven. Interesse in elkaars benadering en denkwijze is voorwaarde voor een vruchtbare samenwerking. Maar bovenal is goed opdrachtgeverschap nodig en bereidheid bij de ontwerpers om hun resultaten te (laten) kneden tot uitvoerbare plannen en bruikbare instrumenten.

‘Onderschat de inspirerende werking van een prijsvraag niet’

Voorzitter ateliers Yttje Feddes

Door Rien van den Berg

Yttje Feddes is opvolgster van Dirk Sijmons als rijksadviseur voor het landschap en werd door de Eo Wijers-stichting gevraagd om de drie ateliers over de Vechtstreek te leiden. Er lag een kritisch oordeel van de beide jury's over de inzendingen. (De vakjury stond in de eerste fase van de prijsvraag onder leiding van Sijmons.)

Had zij een aarzeling om erin te stappen? Feddes zegt dat zij erg gemotiveerd was omdat zij groot belang hecht aan een samenhangend plan voor de Randstad, waarin de opgave voor de Vechtstreek belangrijk is. Ook de Groene Ruggengraat heeft voor haar hoge prioriteit.

Eye opener

Het heeft Feddes niet verbaasd dat op de prijsvraag over Deltapoort zoveel meer ontwerpers afkwamen dan op de Vechtstreek. Voor de Vechtstreek lag er immers geen uitgesproken vraag. Ook in het eerste atelier kostte het de streekjury moeite om concrete problemen op tafel te leggen.

‘Met de indeling in vier typen (Parkvecht, Herenvecht, Boerenvecht, Zuiderzeevecht) was de manier van kijken al behoorlijk bepaald. Het waterbeheer en de verstedelijkingsdruk hadden mogelijk nog prikkelender in de opgave kunnen staan. De Vechtstreek staat al heel lang onder stedelijke invloed. De buitenplaatsen zijn in feite altijd onderdeel van het territorium van de stad geweest.’

De twee uitgekozen inzenders sloten volgens Feddes goed aan bij de gebiedsopgave. Het nieuwe ‘landschapsgoed’ van de Deltavormgroep ziet zij als een frisse benadering met een accent op een typisch kenmerk van het Vechtgebied. Hun oplossing voor de Groene Ruggengraat bleek een eye opener voor de bestuurders.

‘De Vechtcodes van Haver Droeze is een antwoord op de onderliggende vraag voor de prijsvraag: iets bedenken om de vele afzonderlijke initiatieven te toetsen op hun bijdrage aan het gebied. Het past in deze tijd om met intelligente spelregels voor ruimtelijke ontwikkelingen te werken.’

Wat vindt Feddes van het punt van Peter Rombouts, de voorzitter van de streekjury, dat de verschillen tussen beide jury's te weinig aan bod zijn gekomen?

‘Ontwerpers en bestuurders hebben vaak verschillende voorkeuren voor inzendingen. Ontwerpers waarderen vernieuwende oplossingen hoog en bestuurders worden aangetrokken door plannen die er op het eerste gezicht goed uitzien. Maar als je elkaars argumenten hoort, groeien de oordelen naar elkaar toe. De dialoog is dus essentieel. Een gezamenlijk oordeel van de beide jury's zou dus meer voor de hand liggen.’

Stap naar uitvoering

Voor Feddes is het duidelijk dat een prijsvraag geen plan met een hoog democratisch gehalte kan opleveren. De samenwerking met de opdrachtgever is voor de uitvoering essentieel. Maar onderschat de inspirerende werking van de prijsvraag niet, stelt Feddes. ‘Ik heb bij ontwerpateliers in de Zuidvleugel gemerkt dat bijna iedereen op de hoogte was van de prijsvraag voor Deltapoort. Het heeft de blik verruimd. Doordat er ruimtelijke oplossingen getekend waren, werden er ook nieuwe combinaties in de samenwerking voorstelbaar. Maar het kan soms enkele jaren duren voor een ontwerp zichtbaar doorwerkt. In Almere zie ik dat nu met de winnaar van de IJmeerprijsvraag, Adriaan Geuze, gebeuren.’

De rijksadviseur ziet drie manieren om de resultaten van de prijsvraag dichterbij de uitvoering te brengen. Op de eerste plaats het verhaal vertellen, het moet in het gebied ‘tussen de oren komen’.

Dan: ontwerpers betrekken bij vervolgstappen. Het zou vanzelfsprekend moeten zijn dat ontwerpers worden uitgenodigd voor workshops en daarvoor betaald worden.

Als derde het organiseren van uitwerkingsopdrachten met meerdere ontwerpteams. Op die manier komt het vakdebat in het gebied. In de Vechtstreek hebben we met deze ateliers een begin gemaakt. Het smaakt naar meer.

Medewerkers en jury's

De uitwerking van de inzendingen *Landschapsgoed Herenvecht* en *Vechtcode* is in het voorjaar van 2009 tot stand gekomen in een project waaraan hebben meegewerkt:

Van de provincie Utrecht:

- Dhr. A.K. Evers
- Mw. C. Berkelaar

Van het Bureau van de Eo Wijers-stichting:

- Dhr. R. van den Berg
- Dhr. F. de Nooij
- Mw. C.E. van der Werf-Zijlstra

De streekjury voor de Vechtstreek bestond uit:

- Dhr. P. Rombouts, voorzitter
- Dhr. S. de Clercq, vice-voorzitter Vechtplassencommissie
- Mw. Y. Horsten-van Santen, directeur Staatsbosbeheer Regio West
- Dhr. T. Jansonius, accountmanager Kamer van Koophandel Midden Nederland
- Dhr. G. Nagel, wethouder gemeente Breukelen
- Dhr. T. Van Paassen, Agenda Vitaal Platteland
- Mw. M. Rehbock, wethouder gemeente Loenen
- Dhr. H.J. Soede, voorzitter Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging Vechtvallei
- Dhr. W. van Vossen, wethouder gemeente Maarssen
- Mw. M. de Wit, programmamanager Agenda Vitaal Platteland Provincie Utrecht
- Mw. A. Worm-de Moel, burgemeester Muiden

De vakjury bestond bij deze prijsvraag uit:

- Dhr. D. Sijmons, toenmalig rijksadviseur voor het landschap
- Dhr. A. van Hattum, Boer en Croon
- Dhr. C. Lever, Ministerie van LNV
- Dhr. H. Ovink, Ministerie van VROM
- Mw. R. Peters, Ministerie van Verkeer en Waterstaat
- Dhr. P. Rüpp, gedeputeerde provincie Brabant
- Dhr. G. Teisman, Erasmus Universiteit
- Mw. A. Wildekamp, Agitconsult

Leden van de Gebiedscommissie Utrechtse Vecht en Weiden:

- Dhr. J. Verkroost (voorzitter), gemeente Maarssen
- Mw. M. Rehbock-Beijers, gemeente Loenen
- Dhr. G. Nagel, gemeente Breukelen
- Dhr. A. Ditewig, gemeente De Bilt
- Dhr. H. Janssen, gemeente Utrecht
- Dhr. P. Kruiswijk, Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht
- Dhr. P. Louwaars, Staatsbosbeheer
- Mw. A. Koole-Quarles van Ufford, Utrechts Particulier Grondbezit
- Dhr. T. Spelt, agrarische sector/LTO-Noord (lid dagelijks bestuur)
- Dhr. L. Groen, Landinrichtingscommissie Noorderpark
- Dhr. H. Soede, agrarisch natuurbeheer
- Mw. L. van Tuyll van Serooskerken, cultuur en cultuurhistorie
- Dhr. J. Hogenboom, natuur en milieu
- Dhr. L. Mur, landschap en planologie (lid dagelijks bestuur)

Adviseurs:

- Provincie Utrecht: mw. M. de Wit
- Provincie Noord-Holland: dhr. H. Groot
- Hoofd Programmabureau: dhr. H. Ruiten, secretaris dagelijks bestuur

Colofon

Deze rapportage is een uitgave van de Eo Wijers-stichting en de Provincie Utrecht

Samenstelling, redactie en productie: Pieter Maessen (Eo Wijers-stichting)

Foto's: met dank aan de gemeenten Breukelen en Maarssen en de provincie Utrecht

Ontwerp: Smidswater

Druk: Drukkerij Modern, Bennekom

Contact

Eo Wijers-stichting
p/a Nirov
Postbus 30833
2500 GV Den Haag

070 302 84 73
secretariaat@eowijers.nl
www.eowijers.nl

De Eo Wijers-stichting

De Eo Wijers-stichting is een onafhankelijk netwerk dat een bijdrage wil leveren aan de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van Nederland op bovenlokaal schaalniveau.

Om dit doel te bevorderen steunt de stichting opdrachtgevers, in de publieke en de private sfeer, die zich over bestuurlijke grenzen heen inzetten voor concrete projecten en programma's die ruimtelijke kwaliteit beogen te bereiken.

Het belangrijkste middel voor de stichting om de doelstelling te bereiken, is het organiseren van prijsvragen gericht op het maken van regionale ontwerpen én op de daadwerkelijke uitvoering daarvan.

Wie was Eo Wijers

Prof. ir. Leonard Wijers (1924-1982) was als hoogleraar in Delft en als directeur van de Rijksplanologische Dienst tot 1982 een belangrijk inspirator van het ruimtelijk ontwerpen op het bovenlokale schaalniveau.

In een tijd dat veel ontwerpers verstrikt leken te raken in de bestuurlijke en juridische complexiteit van de ruimtelijke ordening, propageerde hij de kwaliteit van de vorm. Wijers pleitte niet alleen voor kwaliteit van een ruimtelijke ordening van het meetbare, maar ook voor karakter en uitstraling van de ruimte. Wijers' ideeën vormen een blijvende bron van inspiratie voor de verdere ontwikkeling van het ruimtelijk beleid in Nederland.

A large, stylized, light blue signature that reads 'Eo Wijers'.